

Isaac López Sánchez

LES SALES D'ART I ASSAIG A LA COMARCA DEL TARRAGONÈS (1967-1977)

Aviat es produirà el quaranta aniversari de l'aparició dels cinemes d'art i assaig a Espanya. Tarragona, pel seu caràcter eminentment turístic, va tenir-hi un paper important i va disposar d'aquest tipus de sales especials.¹ Veure pel·lícules en versió original subtitulades és un fet habitual al segle XXI, es poden veure a qualsevol domicili particular gràcies al DVD i en determinades sales mítiques o en les seues d'algunes associacions culturals, en què les pel·lícules d'autor i en versió original constitueixen un subsector amb identitat pròpia; però durant els anys seixanta, per als més tradicionals, aquesta opció era una raresa excèntrica i, per als més progressistes, es veia com una finestra oberta al món, que portava aire nou davant d'un règim franquista que ofegava els vents de llibertat.

Abans de l'aparició d'aquestes sales d'art i assaig, eren els cineclubs els únics que oferien pel·lícules avantguardistes, experimentals, o, en general, susceptibles d'interessar a un sector del públic determinat que volia aprofundir en el coneixement del llenguatge cinematogràfic. Fou durant la Segona República quan van aparèixer una sèrie de cineclubs arreu del país, alguns dels quals van tindre una notorietat similar a la d'altres tipus de cercles culturals i va servir per afeblir la duresa de criteris que caracteritzava la censura cinematogràfica.

Un cop passada la Guerra Civil i després d'uns anys en què van desaparèixer del sector de l'exhibició, l'Ordre del Ministeri d'Informació i Turisme, d'11 de març de 1957,² els tornà a donar carta jurídica mitjançant la creació del Registre Oficial de Cineclubs. Aquesta norma, però, despertava cauteles per part del règim, que estava neguitós davant la possibilitat que aquests circuits no comercials s'acabessin convertint en focus de possibles excessos. Fins que es va flexibilitzar la

censura o es van trobar altres fórmules especials d'exhibició com les sales d'art i assaig esmentades, els cineclubs constituïren l'única forma d'accés a moltes obres importants del cinema mundial en versió original amb subtítols.

I és que durant els anys d'autarquia es va reafirmar l'obligatorietat del doblatge per a l'exhibició a l'Estat de qualsevol pel·lícula estrangera. Aquest costum del doblatge tan característic del nostre país apareix durant la Segona República, i, segons molts historiadors del cinema, "l'arribada del sonor a les pantalles suposà l'impuls per part de les distribuïdores forànies del doblatge amb la finalitat de no perdre la quota de pantalla."³

Fins i tot, com assenyala l'historiador del cinema Román Gubern, la revista de l'època *Cinegramas* va arribar a demanar una mena de censura literària per garantir la qualitat de les traduccions que es feien.⁴

Com molt bé recorda Fernando Méndez-Leite, "molts espanyols dels anys quaranta i cinquanta no van tindre l'oportunitat de conèixer les veus de Gary Cooper, Ingrid Bergman, Anna Magnani, David Niven o Groucho Marx. Les cançons dels musicals de la Metro o la Fox ens permeteren intuir que no era igual escoltar a Gene Kelly, Judy Garland, Frank Sinatra o Marilyn Monroe en el seu idioma original que escoltar els seus diàlegs en boca d'actors espanyols de doblatge, alguns d'ells tan competents com Félix Acaso, Ramón Martori, Rafael Navarro, Rafael Luis Calvo o José Guardiola. Aquesta norma estúpida que atemptava contra el més elemental respecte a la integritat de l'obra artística s'aplicà sense excepció [...]".⁵

L'Ordre del Ministeri de 12 de gener de 1967, mitjançant la qual neixen aquestes sales d'art i assaig, segons el ministre d'Informació i Turisme d'aquell moment, Fraga Iribarne, es va fer pels motius següents:

Por la necesidad de una regulación de las salas para exhibición de películas en su versión original o subtitulada, aparece motivada tanto por el desbordamiento creciente en los últimos años de la población turística que, por razones idiomáticas, difícilmente puede asistir a espectáculos cinematográficos en nuestro país, como por las dificultades de explotación normal de películas de calidad y de carácter minoritario y, en fin, por la circunstancia de haber surgido en España al amparo de la Orden de 19 de agosto de 1964, un tipo de cine de especial interés, que frecuentemente encuentra dificultades para su exhibición en los circuitos ordinarios, pero cuyas características en cambio, lo hacen específicamente adecuado para su explotación en este tipo de salas, que cuentan ya con una dilatada y positiva experiencia en todo el mundo.⁶

Es tractava, doncs, d'una denominació utilitzada internacionalment per a designar aquells locals d'exhibició especialitzats en la difusió dels "clàssics", pel·lícules en versió original amb subtítols d'interès artístic i històric. Eren finestres d'obertura i de trobada amb la cultura exterior, vigents als països democràtics des de feia anys. La seva implantació a Espanya en ple règim totalitari obeïa més a cordials i obligats gestos de Franco amb la comunitat internacional, en un clar

exemple d'oferir una imatge simpàtica del nostre país per al turisme exterior, que no pas per reduir la maquinària censora i mostrar signes de llibertat.

Un dels avantatges que oferia aquests tipus de sales especials era que la censura havia d'acceptar íntegrament la pel·lícula programada o rebutjar-la sense fissures –sempre entre cometes–, ja que la Junta de Censura no estava autoritzada a introduir modificacions, ni noves adaptacions.

Les llicències atorgades per a la implantació d'aquests tipus de locals eren mínimes i la seva presència a les diferents províncies de l'Estat depenia de diversos factors però sobretot tenien prioritat, segons paraules textuais:

Aquellas salas ubicadas en las capitales de provincias y ciudades de más de 50.000 habitantes, en las zonas de interés turístico y en aquellas localidades en que lo aconsejen circunstancias especiales, podrán establecerse sin perjuicio de la competencia de otros departamentos y previa autorización, en cada caso, de este Ministerio, salas con cabida máxima de 500 espectadores y con libertad de precio en sus entradas, destinadas a programar exclusivamente películas extranjeras en versión original o subtituladas y españolas que hayan sido declaradas de especial interés.⁷

Dintre de la comarca del Tarragonès hi havia dues sales d'art i assaig: per una part, a Tarragona capital, el cinema Cèsar, ubicat al carrer Sant Hermenegild, número 9, que pertanyia a l'empresari exhibidor Joan Panadés i Saperas, i per l'altra, el cinema Miramar (al carrer F. Querol s/n, més conegut com Passeig Miramar) construït als anys seixanta al municipi costaner i turístic de Torredembarra, gràcies a l'interès dels germans Pere i Baltasar Virgili Gatell, que tenien a Roda de Barà l'empresa Construccions Virgili.

Tots dos municipis gaudien d'una forta empenta turística i un evident creixement poblacional:

D'una banda, TARRAGONA CAPITAL passà dels 40.084 habitants del 1950 als 78.238 habitants del 1970. L'empresari tarragoní del cinema Cèsar, patriarca de la posterior saga Panadés Vidal, era molt conegut al món del sector de l'exhibició: entre d'altres cinemes comercials, ja havia inaugurat en Tarragona el cinema Coliseum (1953 i ubicat a la Rambla Vella), el Capitol (inaugurat en 1957, a la Rambla Vella també) i el Clàssic Cinema que es trobava al barri obrer de Torreforta (obrí les portes al 1961 i les va tancar als anys vuitanta). Aleshores, aprofitant aquella nova llei de sales d'art i assaig, "volia ampliar l'oferta d'esbarjo dels tarragonins, agreujada a l'hivern".⁸

Fou inaugurada el 23 de desembre de 1969 amb la projecció en sessió de nit de

Façana i entrada de l'antic cinema d'art i assaig Cèsar.

Font: BERNABÉ I SOLÉ,

Bernabé; MALLOL I

UCERO, Joan Manel:

Història del Cinema a

Tarragona, Tarragona,

Ed. Consell Comarcal

del Tarragonès, 1997.

la pel·lícula nord-americana *La calumnia* (1962) del director William Wyler, encara que com a sala d'art i assaig no obtingué la llicència fins al 1970. Disposava d'un aforament de 463 localitats, totes a platea, i durant els primers anys d'existència realitzava dues sessions cada dia: una a la tarda i l'altra a la nit, a partir de les 22.30 h, excepte els divendres.

D'altra banda, TORREDEMBARRA gaudia d'una població reduïda a l'hivern (3.200 habitants al cens de 1967, que augmentaren fins als 3.753 habitants a l'hivern de 1971), però la seva població es multiplicava durant l'estiu per la presència de turistes de la resta d'Europa. Aprofitant aquesta conjuntura socioeconòmica i amb voluntat d'oferir un nou lloc d'entreteniment al municipi, l'empresa Construccions Virgili, propietat dels germans Pere, Baltasar i Joan Virgili Gatell, va construir un cinema en un edifici de nova planta. Tots tres van ser els seus primers empresaris exhibidors fins a l'octubre de 1968, data en la qual passà a gestionar el cinema l'empresari exhibidor Josep Morros Boronat, que tenia diversos cinemes a Cornellà des dels anys cinquanta; però que era originari de Roda de Barà.

Cal assenyalar que els locals d'exhibició que s'acollien a la disposició que regulava les sales especials havien de respectar una quota de pantalla obligatòria: per cada tres dies de pel·lícula estrangera, un dia de pel·lícula espanyola declarada d'especial interès.

Les distribuïdores que es dedicaven a l'explotació de còpies d'aquestes característiques també es veien recompensades a efectes d'importació i cànons, independentment dels beneficis que obtinguessin a la taquilla amb la versió original o subtitulada. Es pre-

tenia incentivar les distribuïdores durant els primers anys d'existència d'aquests tipus de sales especials.⁹

S'obria un nou mercat dintre del sector de l'exhibició, en el qual les distribuïdores volien participar en primera persona, perquè oferia beneficis suggestius, a més, durant els primers anys d'implantació, també oferia importants avantatges fiscals i promocions molt interessants per a les distribuïdores que promocionaven les pel·lícules espanyoles catalo-gades d'interès especial pel règim.

Moltes distribuïdores de Madrid i Barcelona van aprofitar aquesta nova conjuntura per llançar una campanya agressiva per llogar cinemes a les àrees turístiques del litoral Mediterrani i explotar aquests locals durant la temporada estival amb les pel·lícules en versió original subtitulada, prèvia autorització del Ministeri d'Informació i Turisme. Aquest va ésser el cas del cinema Miramar de Torredembarra, un local que presentava un aforament de 780 localitats (aforament que fou reduït durant el període en què es convertí en sala especial d'art i assaig, ja que la normativa indicava que no podien tenir més de 500 localitats). Al maig de 1967, la distribuïdora ARS FILM, SA s'interessà per aquestes instal·lacions. Pagava a l'empresari propietari un lloguer de 1.500 pessetes mensuals pel local i la maquinària, a canvi de poder projectar els divendres de cada setmana una programació doble de pel·lícules franceses i alemanyes; de manera que aquest cinema comercial, des del mes de juny fins al mes de setembre, es convertia en sala d'art i assaig i era la distribuïdora la que es feia càrrec de la publicitat i la matèria primera: les pel·lícules.¹⁰

Aforament de l'antic cinema Miramar de Torredembarra, que fou l'altra sala d'art i assaig del Tarragonès. Al centre de la fotografia i de dreta a esquerra, els germans bessons Baltasar i Pere Virgili Gatell, precursors de la creació i primers empresaris del cinema. Font: Arxiu personal del senyor Pere Virgili Gatell.

El preu de les entrades d'aquests cinemes especials no podia ser superior als que fixaven les altres sales especials de la mateixa ciutat (si és que es donava el cas d'haver-n'hi més d'una, cosa poc freqüent ja que les llicències eren limitades) i s'establia segons els preus fixats en altres províncies amb una renda per càpita equivalent.

A Tarragona, durant la dècada dels setanta, els preus en aquestes sales d'art i assaig eren de 30 pessetes per als dies laborals, 36 pessetes per a les vigílies i 40 pessetes per als festius.

La censura controlava de forma estricta el que es feia en aquestes sales, revisava amb atenció els programes de mà i els tríptics de cadascun dels cicles i prohibia sense contemplacions aquelles pel·lícules estrangeres que atemptaven contra els pilars bàsics del franquisme:

La Iglesia Católica, su dogma, su moral y su culto; los principios fundamentales del Estado, la dignidad y la seguridad interior o exterior del país; la persona del Jefe del Estado.¹¹

A partir de 1977, aquestes sales d'art i assaig començaren a minvar econòmicament i tot i que encara perduraren als anys vuitanta, molts dels locals es reconvertiren en cinemes de pel·lícules "S" o de caire eròtic, per poc després, al 1984, esdevenir sales X.¹²

Els factors que portaren aquestes sales a la decadència van ser la falta d'afluència de públic, cosa que s'accentuà a partir de la crisi econòmica de 1973, que provocà un descens del turisme estranger; les dificultats dels empresaris per trobar pel·lícules adients i, la necessitat de fer compatibles els períodes com a sala especial amb d'altres com a sala comercial per no perdre diners durant l'any. Tots aquests factors van convergir en les zones turístiques com Tarragona.

ISAAC LÓPEZ SÁNCHEZ

Notes

1. Aquestes apareixen amb l'Ordre de 12 de gener de 1967, sobre Programació de Sales Cinematogràfiques Especials (BOE, núm. 17, de 20.01.1967). El Director General de Cinematografia i Teatre d'aquell moment, José María García Escudero, va potenciar l'aparició d'aquestes sales especials, en les quals només es podia projectar pel·lícules en versió original subtitulada i no estaven subjectes a l'obligatorietat de la quota de pantalla; de manera que els films destinats a aquest tipus de cinema es beneficiaven d'uns criteris de censura una mica més amplis que els que imperaven a la exhibició doblada.
2. El primer article d'aquesta ordre defineix els cineclubs com "las asociaciones constituidas o que se constituyan legalmente que, sin finalidad lucrativa, mediante la proyección de películas cinematográficas en sesiones privadas, tengan por objeto contribuir al mejoramiento de la cultura cinematográfica, de sus estudios históricos, de su técnica o de su arte, así como a perfeccionar su influencia en la formación moral de los espectadores y al estímulo del intercambio cultural cinematográfico". Segons l'edat del públic a què s'adreçaven i qui els formaven, es classificava els cineclubs en tres grups que passaren a quatre després de l'Ordre de 4 de juliol de 1963. D'aquesta manera, hi havia els cineclubs que només podien estar formats per membres de més de vint-i-un anys; els que eren per a persones majors de divuit anys, els destinats a majors de catorze anys i, finalment, els infantils, oberts a tot tipus de públic. Els cineclubs havien de reunir un mínim de socis, que variava segons la població de la ciutat en què es trobés ubicat, i trobar-se inscrit en el Registre Oficial de Cineclubs. La darrera Ordre, de 4 de juliol de 1963, establia el reglament d'aquestes entitats, que s'agrupaven a la Federació Nacional de Cineclubs.
3. VALLÉS COPEIRO DEL VILLAR, Antonio: *Historia de la política de fomento del cine español*, Valencia, Ed. Filmoteca de la Generalitat Valenciana, 1992, p. 39-40.
4. GUBERN, Román: *El cine sonoro de la II República*, Barcelona, Ed. Península, 1977, p. 48.
5. Fragment extret del llibre de MÉNDEZ-LEITE, Fernando: "Las salas de arte y ensayo" dins de *La vida cotidiana en la España de los años sesenta*, Madrid, Ediciones del Prado, p. 32-33.
6. Vegeu l'annex al document núm. 1 AHT: "Orden de 12 de Enero de 1967 sobre programación de Salas Cinematográficas Especiales...", Madrid, Fons: Ministeri d'Informació i Turisme, 12.01.1967, 2 pàgines.
7. Ordre del Ministeri sobre programació de Salas Cinematográficas Especiales, de 19 de agosto de 1964, art. 3º i BOE 12.01.1967.
8. Per a més informació sobre el cinema Cèsar vegeu el llibre de BERNABÉ, Bernabé; MALLOL, Joan Manel: *Historia del cinema a Tarragona*, Tarragona, Ed. Consell Comarcal del Tarragonès, 1997, p. 161.
9. Ordre del Ministeri de 19.08.1964, art. 26: "Baremo que regula puntuación para las distribuidoras".
10. Vegeu l'annex al document número 3 AHT: "Ars Films...", Tarragona. Fons: Ministeri d'Informació i Turisme, 12.05.1967, 1 pàgina.
11. SALAZAR LÓPEZ, J. M.: *Diccionario de Cinematografía y Teatro*, Madrid, Editora Nacional, 1966, p. 51.
12. Reial Decret 1067/83, de 27.04.1983. Encara que fins al mes de març de 1984 no es projectaren a Espanya les primeres pel·lícules X.